
ÚJKOR

Három történeti életrajz és a XIX. századi modern Svájc története

A tábornok és politikus Ulrich Ochsenbein (1811–1890)

Az orvos és filozófus Ignaz Paul Vital Troxler (1780–1866)

Az író és politikus Heinrich Zschokke (1771–1848)

Általánosan elfogadott közvélekedés szerint Svájc XX. századi politikai és gazdasági sikertörténetét a XIX. század folyamán kialakult liberális társadalmi és gazdasági berendezkedés alapozta meg. Napjainkban, a XXI. század elején azonban az tapasztalható, hogy egyre nehezebbé válik a tradicionálisan bevált polgári és liberális értékek mentén történő politikai többség kialakítása. Nem csak a globális gazdasági válság okán, hanem az európai társadalmi és politikai átalakulások következtében is manapság számos svájci sajtócikk értekezik antiliberális korszellemről, a szabadelvűek védekező pozíciójáról és a liberalizmus politikai vonzerejének csökkenéséről. Értékválság és a korábbi politikai, társadalmi berendezkedésbe vetett bizalom megingása idején az orientálás igénye általában megnő, és megelevenedik a híres személyek és példaképek élettapasztalatai iránti érdeklődés. Ilyen jelenségek mellett figyelemre méltó törekvésként értékelhető az, hogy rövid időn belül, 2009 és 2013 között három történeti biográfia is napvilágot látott Svájcban, olyan radikális és liberális szemléletű történeti személyiségekkel a középpontban, akiknek rendkívül befolyásos volt a szerepük a modern Svájc megteremtésében.

A történetírás legrégebb műfajának tudományos megítélése, a történeti biográfia szerepe, helye és értéke a történeti diszciplínák között folyamatosan változik. Általában elmondható, hogy a német nyelvű történeti szakirodalomban az 1960-as évektől kezdődően e műfaj a tudományegyetemek és az akadémiai körök érdeklődési körén kívül esett, sokan a német historizmus utolsó bástyájaként, a perszifikált történelemszemlélet antik formájaként tartották számon. A „királyi diszciplína” újabb keletű konjunktúrája csak a XX. század utolsó évtizedeitől tapasztalható. Magyarországon szintén hasonló tendenciákat észleltek, észlelnek a történé-

szek. *Daniel Furrer* történész, aki Ignaz Paul Vital Toxler-ről írt életrajzot, külön kitér ezen európai jelenségekre. A doktori disszertációként született munkában (<http://ethesis.unifr.ch/theses/indexD.php>) a szerző utal arra, hogy a historiográfia egyébként közkedvelt műfaját olyan indokok mentén ignorálták eddig a történészek, mint a gyakori, módszertani értelemben nem megfelelő kritikái megközelítések, vagy a használhatatlan elméleti vonatkozások.

A tudományos életrajzíróval szemben támasztott egyik legfontosabb követelmény szerint elengedhetetlen kritérium a bemutatni kívánt életrajzi főszereplővel kapcsolatos korábbi irodalmi munkásság lehetőleg teljes körű ismertetése. Az utókorra hagyományozott történeti képek és a korábbi életművek értelmezés-történetének ismertetésére mindhárom svájci történész — a már említett Daniel Furreren kívül az Ochsenbein-életrajzot készítő *Rolf Holenstein*, valamint a legújabb Zschokke-biográfiát jegyző *Werner Ort* is — kiemelt figyelmet fordított. Az eddigi kutatási eredmények összegzése és az életrajz megírásával kapcsolatos célkitűzések megfogalmazása és megindokolása más-más tartalmi hangsúlyokkal, mégis rendkívüli alapossággal van jelen mindhárom életrajzban. Rolf Holenstein a negatív Ochsenbein-kép tarthatatlansága és új források bevonásának lehetősége mellett érvel, Daniel Furrer egy régóta esedékes, a modern tudományos követelményeknek megfelelni tudó életrajz elkészítését vállalta fel, Werner Ort pedig a Zschokke-életmű korai évekkel történő kiegészítésével és a századfordulótól rendelkezésre álló mintegy hatezer új Zschokke-levél részbeni bevonásával, történeti feldolgozásával indokolja az új biográfia megírását.

Rolf Holenstein azt hangsúlyozza, hogy a teljes életszakaszt átfogó Ochsenbein-biográfia a közelmúltig váratott magára. Az 1848-ig tartó életszakaszt eddig részletesen feldolgozó munkák többsége negatív képet sugall, mely mögött Ochsenbein Sonderbund-háborúban történő részvétele és a második francia légió megszervezésének elvállalása miatt az 1848 után idegen zsoldba szegődést tiltó törvény megszegése áll. A publicista-történész megkérdőjelezi e negatív kép eltúlzottságát, amikor arra hívja fel a figyelmet, hogy a svájci modern jogtörténeti kutatások alapján Ochsenbein szerepét az 1848. évi alkotmány létrehozásában átértékelték, hiszen számos kompromisszumos javaslata közül a szövetségi kétkamarás gyűlés koncepciója valódi alternatívaként vonult be a történelembe a baloldali és radikális liberálisok által proponált egykamarás és a konzervatívok által továbbra is megtartani szándékozott kantonok konferenciájával (régii Tagsatzung) szemben. Holenstein bi-

ográfiájának motivációi között továbbá megemlítendő annak a 397 darab családi levélnek a megszerzése és életrajzi feldolgozása, amelyeket 2004-ben egy Ochsenbein-Courvoisier leszármazott bocsátott a szerző rendelkezésére.

Daniel Furrer a modern tudományos követelményeknek is megfelelő „átfogó” életrajz elkészítését tűzte ki célul, amikor Troxler életútjának új feldolgozását választotta doktori kutatásainak témájául. A rendkívül sokoldalú, filozófusként, orvosként, pedagógusként, publicistaként, jogászként egyaránt jelentős műveket hátrahagyó I. V. P. Troxlerről negyven éve nem készült életrajz. Amerikai terminológiával élve az 1848. évi svájci szövetségi alkotmány „szellemi atyjai” közé emelt Hegel- és Shellingtanítvány szintén a kétkamarás parlamenti rendszer szószólója, akinek nevéhez az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának német nyelvre történő fordítását is kötik. Daniel Furrer tudományos kritériumai között az objektivitásra valamint az általános és személyes történeti ábrázolásának egyensúlyára való törekvést érdemes kiemelni. Történeti alakját a szerző nem avatja hőssé, az individuum szerepének túlhangsúlyozásától pedig tartózkodik. Ezt többek között úgy éri el, hogy a hasonló célokat és elveket valló személyiségek, mint Karl Albrecht Kasthofer (1833) vagy James Fazy (1837), akik maguk is egy-egy liberális alkotmányterv készítői voltak, szintén szereplői – bár csak mellékszereplői – a történeti elbeszélésnek.

Werner Ort Zschokke-életrajzának legfontosabb célkitűzései között szerepelt a terjedelmes irodalmi és publicisztikai életmű filozófiai, világnézeti és politikai kérdések mentén történő újraértelmezése, az eddig figyelmen kívül hagyott kisebb munkák, esszék, újságcikkek biográfiai szempontú értékelése. Az eddig publikálatlan Zschokke-levelek egy részét is hasznosította a szerző, nem utolsósorban annak a grandiózus forrás-közzétételi munkának köszönhetően, amit a bayreuth-i Zschokke-kutatóhely 1990 és 2000 között végzett el. A kortársai körében is nagy népszerűségnek örvendő író első életrajzai már életében megjelentek, ezen életrajzok első sorban az 1842-ben keletkezett önéletírás (*Selbstschau*) alapján készültek. Hosszú ideig e *Selbstschau* parafrázálása jellemezte a Zschokke-biográfiákat. Magyarországi ismertségét és elismertségét Zschokke többek között Báthory Istvánról készített első történeti munkájának is köszönheti, első magyar fordítása Czövek István tollából már 1817-ben napvilágot látott. További inspirációt adott Werner Ort számára az a körülmény, hogy a mai napig nem történt meg Heinrich Zschokke irodalmi hagyatékának teljes feldolgozása.

Ochsenbein, Troxler és Zschokke – akár különböző korszakokban is, mégis hasonló politikai szerepekben – mindhárman a politikai élvonalban tevékenykedtek. Ulrich Ochsenbein 1846-tól Bern kanton nagytanácsának tagja, majd a berni alkotmányozó tanács tagjaként mind a polgári, mind a katonai alkotmány kidolgozásában részt vállalt. Bern kanton második követeként vett részt az 1847. évi kantonális (szövetségi) gyűlésen, ahol egyben elnökké is választották. Az 1848. évi alkotmány értelmében létrehozott szövetségi tanács első megválasztásakor személye kapta a legtöbb szavazatot, ami korabeli elfogadottságának ékes bizonyítéka. Ignaz Paul Vital Troxler (1780–1866) és Heinrich Zschokke (1771–1848) többnyire Aargau kantonban politizáltak. Míg az előbbi rövid politikai pályafutásának részeként 1832 és 1834 között, addig az utóbbi jóval hosszabb ideig 1815 és 1841 között Aargau kanton nagytanácsának volt tagja. A XIX. században hosszúnak tekinthető közéleti pályafutás kezdetét a magdeburgi születésű, 1795-ben Svájcban letelepedett Zschokke számára a Helvét Köztársaságban (1798–1803) betöltött számos állami megbízotti funkció jelentette. Később – Ochsenbeinhez hasonlóan – második követként képviselte Aargau kantont az 1833., 1834. és 1837. évi kantonális gyűléseken. Ez utóbbi ülésen nyílt alkalma megismerni Szemere Bertalannak az író-publicistát.

Az 1830 után egyre inkább cenzúramentessé váló sajtószabályozásnak köszönhetően mindhárman jelentős publicisztikai tevékenységet fejtek ki. Ochsenbein nézetei a *Verfassungsfreund*, *Berner Zeitung* és *Neue Jura Zeitung* hasábjain jelentek meg, a troxleri szövetségi reformok elképzeléseinek közreadásában az *Aargauisches Volksblatt* és a *Schweizerische Bundeszeitung* játszott szerepet. A német nyelvű politikai esszéírás klasszikusaként számon tartott Heinrich Zschokke rendkívül gazdag szerkesztői munkásságából négy példát szeretnék itt kiemelni. Zschokke szerkesztette a Helvét Köztársaság politikai döntéseinek közvetítésére szolgáló első hivatalos kormánylapot, a *Helvetische Zeitung*-ot, 1811 és 1827 között az *Erheiterungen* című irodalmi újságot, továbbá a népnevelés szolgálatába állított *Der aufrichtige und wohlerefarene Schweizer Bote*-t, valamint a magyarországi magyar és nem magyar szerzőknek is publikálási felületet nyújtó, a restaurációs európai nagyhatalmak által 1823-ban kikényszerített sajtócenzúra időpontjáig megjelenő *Überlieferungen zur Geschichte unserer Zeit* című liberális politikai folyóiratot. Több száz politikai emlékirat, röpirat és esszé köthető elsősorban Troxler és Zschokke nevéhez, az előbbi esetében a hangsúly az alkotmányos átalakuláson, az utóbbi esetében a francia felvilágosodás törekvései jegyében a politikai nyilvánosságon, sajtószabadságon, népnevelésen volt.

Egy gazdag irodalmi hagyaték biográfiai feldolgozásának nehézségein túl az életrajzíró szakmájának más klasszikus problémáival is gyakran konfrontálódik. A Goethe által „*Költészet és valóság*” című munkája előszavában megfogalmazott követelménynek, miszerint elengedhetetlen, hogy az életrajzi szereplőt kora viszonyainak kontextusában mutassák be, mindhárom történész remekül megfelelt. Az a Dilthey-i vélemény, mely szerint a történetiség legtisztább és legteljesebb formájában a biográfiában jut kifejezésre, Daniel Furrer és Werner Ort életrajzában mindenképpen igazolódni látszik. Ez utóbbi munka további érdeként említendő az irodalmi művek biográfiai forrásként történő magas színvonalú felhasználása. Ugyanakkor Svájc történetében a legjelentősebb filozófusként számon tartott Troxler irodalmi hagyatékának filozófiatörténeti szempontú ártértékelése egyelőre Furrer életrajza után is kíváncsian marad. Egyértelműen a háttérbe szorult az elméleti munkásság bemutatása Holestein Ochsenbein-életrajzában. A politikai tevékenység hangsúlyos ábrázolásából fakadóan ebben az esetben politikai életrajzzal van dolgunk.

Ami a bizalmas közelség és az idegen távolságtartás közötti nehéz életrajzírói egyensúlyozást, az arany középút megteremtését illeti, mindhárom szerző tartózkodik attól, hogy abszolutizálja vagy heroizálja életrajzi alanyát. Bár Holestein Ochsenbein-biográfiája érezhető módon törekszik az első szövetségi tanácsos megtépzott hírnevének helyreállítására, mindazonáltal a történetírói objektivitást szolgáló távolságtartásra törekvés kézzel fogható a kötetekben. Daniel Furrer Troxler-életrajza a tudományos igényű távolságtartás követendő példjaként is ajánlható. A történelmi személyiség, az individuum és a társadalmi környezet interdependens viszonyának bemutatása — mint már korábban utaltam rá — szintén fontos jellemzője a köteteknek. Elismerést érdemel az a tárgyalási megközelítés, narratív törekvés, ami nem egyszerűen kronológiai rendbe szedi az életeseményeket. A kronológia csak a tárgyalási keretek kijelölésére szolgál. Életelvekbe, életcélokba, politikai szándékokba az adott életszakaszok irodalmi és publicisztikai munkásságán keresztül nyerünk bepillantást. Egy összegző leegyszerűsítéssel élve míg Heinrich Zschokke elveket fogalmazott meg, addig I. P. V. Troxler filozófiát alkotott, Ulrich Ochsenbein pedig katonai szerepvállalástól sem riadva vissza a politikai gyakorlatban valósította meg az alpesi ország modern átalakulásához elengedhetetlenül szükséges reformokat.

E történelmi biográfiák bármelyike alkalmas arra, hogy mély ismereteket nyújtson a modern Svájc létrejöttének politikai és eszmei háttéréről. Mindezen ismeretekre egy-egy személy látószögén keresztül, sokoldalú,

alternatívákat is ismertető, gazdag idézettartalmakat megjelenítő elbeszélések által tehetünk szert. Többek között az 1848. évi történelmi kompromisszumot megalapozó, Troxler által „regenerációnak” elnevezett 1830 és 1848 közötti időszakról is színes és átfogó történeti tablókat vehet kézbe a svájci történelem iránt érdeklődést tanúsító magyar olvasó.

Holenstein, Rolf: Ochsenbein. Erfinder der modernen Schweiz (Ochsenbein – a modern Svájc megalkotója). Echtzeit Verlag GmbH., Basel 2009. 652 o.

Furrer, Daniel: Ignaz Paul Vital Troxler (1780–1866). Der Mann mit Eigenschaften (Egy ember tulajdonságai). Verlag Neue Zürcher Zeitung, Zürich 2010. 604 o.

Ort, Werner: Heinrich Zschokke (1771–1848). Eine Biografie (Életrajz). Hier und Jetzt Verlag für Kultur und Geschichte, Baden 2013. 710 o.

Gyarmati Enikő